comprehensiune, mult simţ al măsurii. Vorbind despre cartea lui Friederich Klingner, *Virgil, Bucolica, Georgica, Aeneis*, Zürich u. Stuttgart, Artemis, 1967 Pöschl spune : „Este o fericire că i-a fost dat lui K. să prezinte, ca încoronare a operei vieţii sale, o lucrare concluzivă asupra lui Vergilius, în care el, care era ca nimeni altul o *anima Virgiliana*, face totalul la al său *lungo amore*. Este cea mai însemnată lucrare care a apărut în perioada de timp pe care se întinde această informaţie, o piatră de hotar în istoria interpretării virgiliene". O *anima Virgiliana*—ierteni-se adaosul, este în aceeaşi măsură devotatul învăţat de la Heidelberg, autorul vestitei *Dichtkunst Virgilis, Bild und Symbol in der Aeneis*. Serviciul pe care îl face şi prin informarea sa studioşilor lui Vergilius este deosebit şi merită toată recunoştinţa noastră.

G. Guţu

XÉNOPHON, *Cyropédie*, tome I, livres I et II. Texte établi et traduit par Marcel Bizos, Paris, Les Belles Lettres, 1971, LXI + 99 p.

La scurtă vreme după apariţia *Ciropediei* în versiunea W. Gemoll, corectată de J. Peters, (Teubner, Leipzig, 1968 ; cf. prezentarea noastră în Studii clasice XIII, 1971, p. 264 — 266), Marcel Bizos publică o nouă ediţie critică a acestei opere ; primul volum, cuprinzînd o amplă introducere generală, textul şi traducerea primelor două cărţi ale *Ciropediei* a apărut de curînd în colecţia Asociaţiei „Guillaume Budé".

În introducere editorul face o amănunţită prezentare a personalităţii autorului grec şi a operei sale. Caracterizînd *Ciropedia* drept o *summa* a ideilor despre educaţie, politică, morală, artă militară, vînătoare, echitaţie ale lui Xenofon, idei ce se regăsesc şi în alte opere ale sale, anterioare sau posterioare tratatului editat acum din nou, M. Bizos îi subliniază caracterul predominant parenetic, moralizator. Afirmaţia, datînd încă din antichitate, potrivit căreia tratatul ar fi lipsit cu totul de valoare istorică este întărită de editor cu argumente scoase dintr-o minuţioasă analiză critică a tuturor faptelor relatate de Xenofon despre domnia lui Cirus şi antecedentele sale. Sînt cercetate pe rînd viaţa particulară a lui Cirus, personalitatea sa, sistemul de educaţie la perşi sub Cambyse, educaţia lui Cirus, calităţile sale de militar, dialogul lui Cirus cu Cambyse despre îndatoririle unui bun general, calităţile de om de stat ale lui Cirus, aşa cum apar ele din scrierea lui Xenofon. Mărturia autorului este examinată critic ; comparaţia cu informaţiile provenind din alte surse pune în evidenţă îndepărtarea lui Xenofon de la adevărul istoric. Această îndepărtare este lesne explicabilă prin ţelul moralizator şi nu istoric al lucrării sale. Portretul suveranului ideal şi nu portretul lui Cirus a fost ţinta pe care şi-a propus-o autorul grec.

Caracterizarea personalităţii literare a lui Xenofon, evidenţierea însuşirilor sale de povestitor şi portretist, situarea operei sale în istoria literaturii greceşti, definirea originalităţii autorului în comparaţie cu Platon sau Isocrate alcătuiesc conţinutul ultimei părţi a introducerii, solid sprijinită pe analiza textului şi valorificînd critic întreaga bibliografie modernă a problemei. De o atenţie deosebită se bucură chestiunea paternităţii lui Xenofon asupra „epilogului" operei. Spre deosebire de E. Delebecque, unul din cei mai avizaţi cercetători contemporani ai lui Xenofon, M. Bizos contestă această paternitate.

Ca şi înaintaşul său W. Gemoll, M. Bizos împarte cele şapte manuscrise mai importante pe care-şi sprijină ediţia în trei grupe notate cu x, y, z. În acord cu emendatorul ediţiei Gemoll, J. Peters, care valorifica la rîndul său cercetările xenofontice din vremurile mai noi, editorul francez consideră că manuscrisele din grupele y şi z sînt cele mai vrednice de încredere şi renunţă cu totul la cele din grupa x. Domnia-sa a colaţionat de asemenea şi manuscrisele incomplete *Bremensis* b 23 (=R), *Ambrosianus* B 119 sup. (=m) şi *Vaticanus gr.* 1335 (V), concordînd pri-

mul şi al treilea cu grupa *y*, al doilea cu grupa *z*. Mărturia acestora are rolul de a garanta, se susţine, textul din manuscrisele acestor grupe. Pe alocuri ele conţin unele lecţiuni originale, interesante.

O noutate a ediţiei Bizos este folosirea unui număr de manuscrise necunoscute celorlalţi editori sau cel puţin necitate de ei. E vorba de codicele *Venetus Marcianus gr.* 511, *Parisinus gr.* 90 (sec. XV), *Vaticanus gr.* 143 (sec. XIV) şi *Vaticanus gr.* 129 (sec. XI). Cel mai important dintre toate este ultimul. Acesta garantează textul cuprins în manuscrisele din grupa *y* al cărei reprezentant cel mai vechi se dovedeşte a fi. E de datoria noastră să menţionăm, urmîndu-l pe editor, că manuscrisele amintite i-au fost comunicate de cunoscutul codicolog francez J. Irigoin. În majoritatea lor aceste codice nu fac decît să confirme textul grupei *y*; lecţiunile originale pe care le cuprind sînt puţin numeroase.

Editorul foloseşte de asemenea fragmentele din *Ciropedia* cuprinse în papiri. Dintre cele 8 papirusuri cu fragmente xenofontice cunoscute şi analizate de A. Pack (*The Greek and Latin Literary Texts from Greco-Roman Egypt*, Ann Arbor, 1965), două datează din secolul al II-lea iar 6 din al III-lea. Majoritatea papirilor confirmă textul grupei *y* şi uneori al grupei *z*.

În acelaşi sens, în sprijinul grupei *y*, vorbesc şi mărturiile tradiţiei indirecte a textului *Ciropediei*. Fragmentele păstrate la Athenaios, Stobaios, Priscian, Photios, la anonimul autor al lui Περὶ δημηγοριῶν, sprijină textul transmis de grupa *y* în chip evident. Constantin Porfirogenetul şi Suidas dau texte mai apropiate de grupa *z*. Şi tradiţia indirectă, studiată competent de W. Persson încă în 1915, are aşadar valoarea mai ales a unui garant pentru textul *y* şi, în parte, pentru manuscrisele notate cu *z*.

Stabilirea textului xenofontic este deosebit de dificilă şi, după opinia celor mai avizaţi filologi, supusă în chip fatal unui procent mai mic sau mai mare de subiectivitate din partea editorului. Este fără îndoială meritul lui Marcel Bizos de a ne oferi un text, sprijinit pe cea mai bună grupă de texte, cea notată cu *y* şi desemnată ca atare de consensul întregii tradiţii manuscrise directe şi indirecte. Fidelitatea faţă de grupa *y* este principiul de bază al ediţiei de care ne ocupăm.

Nu am putea spune că ediţia Bizos înlocuieşte ediţia Gemoll-Peters, tocmai din pricina fatalei subiectivităţi de care vorbeam. Nu e însă mai puţin adevărat că filologul francez ne oferă o ediţie critică din cele mai bune, însoţită de un aparat elegant alcătuit şi complet, de o traducere remarcabilă şi, în spiritul colecţiei franceze, de o introducere care informează asupra celor mai noi cercetări şi exprimă, în acelaşi timp, o poziţie personală atît în chestiunile de istorie literară cît şi în cele legate de tradiţia manuscrisă a operei editate.

Ne îngăduim totuşi să observăm că adoptarea celor mai multe dintre emendările propuse de J. Peters de către autorul acestei ediţii face să ne apară exagerat de severă caracterizarea lor din nota 2, p. LIV: „Un nouveau tirage de l'édition Gemoll, très superficiellement corrigée par J. Peters, est paru en 1967 (sic !)" — ediţia a apărut în 1968 — . De altfel M. Bizos revine în cîteva locuri la lecţiunile Gemoll, respinse ulterior de Peters, deşi multe dintre aceste corectări, departe de a fi superficiale, erau, ni se pare, justificate. Observăm de asemenea că lipsa numerotării marginale a rîndurilor face dificilă consultarea aparatului critic (care foloseşte numerotarea acestora). Inserarea la sfîrşitul introducerii a unei bibliografii complete cuprinzînd ediţiile şi studiile dedicate Ciropediei ar fi împodobit în chip util şi potrivit calităţii ei ediţia lui Marcel Bizos.

Nicolae-Şerban Tanaşoca